

raad voor cultuur
raad voor cultuur
raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
mevrouw mr. M.C. van der Laan
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

datum: 5 juli 2004
uw kenmerk: DCE/03/9161
uw brief van: 11-03-2003
ons kenmerk: mon-2003.5604/2

onderwerp: advies inzake onroerend erfgoed WO II

Zeer geachte mevrouw Van der Laan,

Inleiding

Op 11 maart 2003 heeft de toenmalige staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, mr. drs. C.H.J. van Leeuwen, de Raad voor Cultuur verzocht te adviseren over de wenselijkheid van een algemeen beleidskader ten behoeve van de aanwijzing in het kader van de Monumentenwet 1988 van onroerende objecten uit de Tweede Wereldoorlog.

Concrete aanleiding voor dit verzoek was, zoals uw ambtsvoorganger schreef, de aanwijzing tot beschermd rijksmonument van het graf van een NSB-er te Roermond. Hij gaf daarbij aan, dat 'de (Rijks)overheid in de toekomst vaker (zal) worden geconfronteerd met dit erfgoed, aangezien het binnen bereik van de Monumentenwet 1988 is gekomen (gezien de termijn van 50 jaar) en de belangstelling voor deze periode uit ons verleden sterk is toegenomen'. In het bijzonder verzocht hij de Raad de volgende aspecten bij zijn advies te betrekken:

- de wellicht bijzondere cultuurhistorische waarde van monumenten uit de Tweede Wereldoorlog (hierna: WOII);
- de belangen van oorlogsslachtoffers en hun nabestaanden;
- de maatschappelijke context.

Deze aspecten zijn in de adviesaanvraag nader omschreven. Korthedshalve wordt ./.
verwezen naar bijlage 1, waarin deze in kopie is opgenomen.

raad voor cultuur raad voor cultuur raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

De voorbereiding van dit advies

Voor de voorbereiding van dit advies is een commissie ad hoc ingesteld. Deze commissie bestond uit de voorzitter van de Raad alsmede uit de Raadsleden op het terrein van respectievelijk de archieven, de monumenten en de musea. Voorts waren ./ drie externe deskundigen bereid om tot de commissie toe te treden. In bijlage 2 is een volledig overzicht van de commissiesamenstelling opgenomen.

Dit advies is uiteraard vooral bedoeld om een concreet antwoord te geven op de voorgelegde vragen. Na een eerste oriëntatie op de gestelde problematiek heeft de commissie echter gemeend de aanvraag in een breder perspectief te moeten plaatsen. Het werd namelijk al snel duidelijk dat de door uw ambtsvoorganger specifiek ten aanzien van WOII-objecten gestelde vragen, zich in principe ook lieten stellen met betrekking tot objecten uit andere perioden van ons (nationale) verleden, waaraan mensen in de huidige samenleving existentiële waarde en betekenis hechten of ontlene. Dit heeft er toe geleid dat de commissie ook een aantal andere thema's uit het verleden bij haar onderzoek heeft betrokken.

Op grond van de verruimde vraagstelling is de commissie eerst nagegaan welke reikwijdte daaraan precies gegeven zou moeten worden, anders gezegd, op welke thema's uit het verleden van ons land het beste specifiek de aandacht gericht zou kunnen worden. Voor de keuze van deze thema's heeft zij zich enerzijds laten leiden door de actualiteit van de maatschappelijke discussie en anderzijds door de gedachte dat een keuze voldoende representatief zou behoren te zijn. Uiteindelijk is zij uitgekomen op de volgende vier thema's: Nederland en de slavernij, Nederland en zijn koloniale verleden, WOII en vervolging, alsmede WOII en verzet.

Aan de hand van deze keuze heeft de commissie per thema een informatieve bijeenkomst belegd. Voor deze bijeenkomsten zijn een of meer deskundigen op persoonlijke titel uitgenodigd. Op deze manier hoopte de commissie inzicht te krijgen in de gevoelens die leven bij de diverse betrokken groepen en werd tevens beoogd hen bij de totstandkoming van het advies te betrekken. Deze gesprekken waren zeer verhelderend en hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de inzichten, die tot dit advies hebben geleid. Een samenvatting van de ./ bevindingen is opgenomen in bijlage 3.

Voorts heeft op verzoek van de commissie mevr. dr. A. Mooij te Amsterdam, onder meer op basis van de uitkomst van de hierboven genoemde gesprekken en van een literatuuronderzoek, de problematiek in een bredere en internationale context nader in kaart gebracht. Haar rapportage, *Stenen des aanstoots* ./ (januari 2004), is bij dit advies gevoegd. Van dit rapport heeft de commissie bij de opstelling van dit advies dankbaar gebruik gemaakt.

Nadere bepaling van het onderwerp

Omstreden erfgoed

Omstreden erfgoed en controversiële monumenten zijn er in soorten en maten. In het kader van dit advies gaat het slechts om een deelverzameling, die wordt gevormd

raad voor cultuur raad voor cultuur raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

door de materiële objecten en overblijfselen die herinneren aan pijnlijke of gevoelige episodes uit de vaderlandse geschiedenis. Daarbij dient niet alleen te worden gedacht aan de Tweede Wereldoorlog, maar eveneens aan de verder weg gelegen geschiedenis van kolonialisme, slavernij en daarmee verbonden migratie. Andere historische periodes zijn daarmee niet principieel uitgesloten, aangezien de ervaring leert dat wat al dan niet als omstrede wordt beschouwd, door de tijd heen aan fluctuaties onderhevig is. Objecten, gebeurtenissen en historische figuren die eerder een reden waren voor nationale trots, kunnen in een later stadium de aanleiding vormen voor schaamte en excuses. De omgeslagen waardering voor het koloniale tijdperk is hiervan een duidelijk voorbeeld. In dat proces is ook de monumentale erfenis van dit verleden in een ander licht komen te staan, zoals geïllustreerd kan worden aan de lotgevallen van het Van Heutszmonument. Dit Amsterdamse monument ter ere van gouverneur-generaal Van Heutsz, die onder meer in een koloniale oorlog het Indonesische gebied Atjeh had veroverd, heeft sinds 2001 deze betekenis verloren en is sindsdien het Monument Indië – Nederland 1596-1949, een gedenksteen voor de koloniale geschiedenis van Nederland.

Vergeten erfgoed

In de gevoerde gesprekken over het koloniale verleden en de slavernijgeschiedenis van Nederland is naar voren gekomen dat controverses en gevoeligheden rond monumentaal erfgoed niet per definitie schuilen in de toekenning van de monumentenstatus aan bepaalde objecten, maar eveneens kunnen samenhangen met de waarneming dat deze toekenning achterwege is gebleven of onvoldoende plaatsvindt. De herinneringen aan deze historische episodes en aan de daaraan gelieerde migratiestromen zijn verbonden aan specifieke plaatsen en objecten, zoals de schepen waarmee de overtocht werd gemaakt, de kades waar men aanmeerde en de pensions waar men werd opgevangen. Dergelijke objecten treft men zelden aan op de monumentenlijst. Door de toekenning van de monumentenstatus aan deze plaatsen en objecten zou recht kunnen worden gedaan aan dit aspect van de Nederlandse geschiedenis, dat in de ogen van de betrokken groepen tot op heden onderbelicht is gebleven.

Deze gesprekken hebben de commissie er, met andere woorden, op geattendeerd dat gevoeligheden ten aanzien van historisch erfgoed zich niet alleen voordoen ten aanzien van erfgoed dat omstrede is, maar eveneens ten aanzien van erfgoed dat *vergeten* is.

Monumentenbeleid en omstrede/vergeten erfgoed

Het begrip monumentenbeleid heeft in de context van dit advies een specifieke betekenis. De betekenis ervan beperkt zich tot het aanwijzingsbeleid. Zowel in relatie tot omstrede erfgoed, als in relatie tot vergeten erfgoed is dit de cruciale fase. Daarmee is overigens niet de gehele problematiek van omstrede erfgoed gedekt. Is een controversieel object eenmaal als monument aangewezen dan moeten vervolgens immers beslissingen worden genomen over onderhoud en

restauratie. Mag of moet bijvoorbeeld een NSB-graf worden hersteld in oude luister? Deze secundaire problematiek valt echter buiten het kader van deze adviesaanvraag.

De problemen die zich kunnen voordoen bij de aanwijzing van omstrede of vergeten erfgoed zijn divers van aard. Een deel ervan heeft te maken met de juridische context waarin het begrip 'monument' is gedefinieerd. Een tweede deel hangt samen met de publieke context die kenmerkend is voor monumenten en die de monumentenzorg onderscheidt van andere sectoren die zich bezighouden met het behoud van cultureel erfgoed, met name musea en archieven. Een derde soort problemen ontstaat wanneer bepaalde groeperingen protest aantekenen bij de monumentenvoordracht (of bij het uitblijven daarvan) en spruit dus voort uit de maatschappelijke context waarbinnen de aanwijzing plaatsvindt.

De juridische context

De Monumentenwet beoogt door middel van selectie een relevant en representatief bestand aan onroerende historische objecten die van bijzondere waarde worden geacht ook wettelijk te beschermen. Ten behoeve van deze selectie is in de wet een drietal algemene criteria opgenomen waaraan de objecten worden getoetst: hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap en hun cultuurhistorische waarde. Deze criteria hebben ieder voor zich zelfstandige betekenis: het voldoen aan één ervan volstaat om een object aan te wijzen als monument in de zin der wet. In alle gevallen dient het object tenminste vijftig jaar oud te zijn. De toepassing van deze criteria is verder uitgewerkt en onderbouwd in de *Handleiding selectie en registratie jongere stedenbouw en bouwkunst (1850-1940)* (Zeist 1991).

Tot zover doen zich dus geen problemen voor. Een bron van verwarring is echter gelegen in het feit dat het begrip 'monument' in het dagelijks leven in verschillende betekenissen wordt gebruikt. In de eerste plaats zijn er monumenten in de zin van de Monumentenwet. In deze juridische zin worden monumenten voorwerp van collectieve zorg, niet om te eren en te herdenken, maar om te beschermen en te bewaren, om, zoals gezegd, een relevant en representatief bestand aan onroerende historische objecten voor de toekomst veilig te stellen. Daarnaast verwijst het begrip monument in het algemene spraakgebruik echter ook naar de speciaal opgerichte gedenktekens met een herdenkingsfunctie, zoals het monument op de Dam, het Indisch monument of het slavernijmonument. Dergelijke monumenten maken deel uit van een herinneringscultuur. Ze worden ontworpen ter nagedachtenis van personen, gevallen, plaatsen of gebeurtenissen die men zich blijvend wil herinneren en zijn specifiek bedoeld als huldeblijk.

Verskil en verwarring tussen beide betekenissen traden duidelijk aan het licht in de discussies rondom de toekenning van de monumentenstatus aan het NSB-graf in Roermond. In de betekenis van de wet is er veel te zeggen voor een dergelijk NSB-monument. Er zijn duizenden plaatsen in Nederland waar aan de oorlog wordt herinnerd in de zin van militair treffen, bezetting, onderdrukking, vervolging en verzet, maar er is tot op heden geen enkel monument dat verwijst naar collaboratie en instemming, hoewel ook die een onderdeel vormen van Nederlands

oorlogsverleden. Uit het oogpunt van representativiteit is dit te beschouwen als een manco. Daarentegen zou een NSB-monument in de tweede betekenis van het woord – als collectief gedenkteken – volkomen ongepast zijn.

Omdat in de emotionele discussie beide betekenissen van het monumentenbegrip onvoldoende uit elkaar werden gehouden, wekte de voorgenomen toekenning van de monumentenstatus aan het NSB-graf bij veel mensen de indruk dat het hier te doen was om een persoonlijk eerbetoon, waartegen begrijpelijke bezwaren rezen. Hoewel niet als zodanig bedoeld, werd het voornemen om zijn graf de monumentenstatus toe te kennen opgevat als een vorm van maatschappelijke erkenning van de NSB'er Leendert Willem de Leeuw. Het persoonlijke element dat besloten ligt in de aard van een grafmonument versterkte dit gevoelens nog. Bij ander, minder persoonsgebonden, erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog ligt de vermenging van betekenissen minder voor de hand. Het wordt niet snel als een teken van instemming jegens de Duitse bezetting of de nazi-ideologie opgevat wanneer een bunker of een door de Duitsers aangelegd vliegveld als monument wordt voorgedragen.

Men zou kunnen proberen deze begripsverwarring in de toekomst te voorkomen door het verschil tussen enerzijds monumenten in de zin van de wet en anderzijds gedenktekens met een erefunctie terminologisch beter tot uitdrukking te laten komen. Het begrip 'monument' zou dan gereserveerd kunnen worden voor de tweede categorie, terwijl voor de monumenten in de juridische zin een meer neutrale term gezocht zou moeten worden. Een blik over de grens leert dat ook in andere (Europese) landen het begrip 'monument' in een vergelijkbare meervoudige betekenis wordt gebruikt, maar dat tegelijkertijd andere begrippen in omloop zijn, zoals het Engelse *historical site*, het Franse *lieu de mémoire* en het Duitse *Gedenkstätte*. Deze laten zich niet eenvoudig vertalen. In het Nederlands valt te denken aan 'historisch erfgoed'. Terminologie die expliciet het omstrede karakter van historisch erfgoed naar voren laat komen, is vaak moreel erg zwaar beladen ('schaamtemonumenten', 'schuldig landschap') of te flauw om serieus te overwegen ('erffout').

Hoewel het in voorkomende gevallen zoals in Roermond zeker aanbeveling verdient om extra zorg te besteden aan de terminologie, blijft het de vraag wat er nu feitelijk gewonnen wordt met de omdoping van de Monumentenwet tot, bijvoorbeeld, de 'Wet op het historisch erfgoed'. Dit lijkt de commissie een nogal geforceerde ingreep in een wet, die inmiddels door zijn lange geschiedenis (de huidige wet dateert uit 1988, maar gaat direct terug op daaraan voorafgaande wettelijke regelingen) in de samenleving inmiddels een gevestigde en vertrouwde status en plaats, zowel naar onderwerp als ook in procedureel opzicht, heeft verworven. Het begrip monument zelf is in omloop sinds het begin van de monumentenzorg in de negentiende eeuw. Daarbij komt dat de meervoudige betekenis van woorden of begrippen op zich niet uniek is; ook op andere terreinen

raad voor cultuur raad voor cultuur raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

doet zich dit verschijnsel voor. Het voert wat ver om op basis van incidentele begripsverwarring een nieuwe terminologie te introduceren waarvan het nog maar zeer de vraag is of die in de praktijk ook aanslaat en 'werkt'.

Er is ten slotte ook nog een belangrijk positief argument van etymologische aard aan te voeren voor de handhaving van het begrip monument. 'Monument' is afgeleid van het Latijnse werkwoord 'monere', dat betekent: iemand aan iets herinneren, aan iets doen denken, op iets opmerkzaam maken. In een (licht) vermanende zin overigens, gezien de tweede betekenis van dit werkwoord: vermanen, waarschuwen, aansporen. Monument betekent dus primair niet ereteken, maar herinneringsteken. En daarmee wordt precies uitgedrukt wat er met monumenten in de juridische zin wordt beoogd: het verleden ook in bouwkundige zin in herinnering houden.

De publieke context

De monumentenzorg is niet de enige sector in de culturele wereld die zich bezighoudt met het behoud van cultureel en historisch erfgoed. Archieven en musea doen dat eveneens, op basis van hun eigen criteria en op hun eigen wijze. Ook de bezittingen van deze instellingen kunnen omstreden zijn. Er kunnen zich objecten, gegevens en documenten in bevinden die woede opwekken of anderszins voor bezoekers met emoties zijn omgeven. Er zijn echter twee belangrijke verschillen met de monumentenzorg.

In de eerste plaats geldt voor de bezittingen van musea en archieven dat zij uit hun oorspronkelijke omgeving zijn verwijderd en in een nieuwe omgeving zijn opgenomen, wat eveneens wil zeggen: in een nieuw verband geplaatst, of dit nu kunsthistorisch, artistiek, wetenschappelijk, educatief of anderszins van aard is. Dit nieuwe verband plaatst de omstreden objecten in een nieuw licht. Een aanstootgevend voorwerp verliest in een museale context veel van zijn aanstootgevendheid, zoals ook het archief van een abjecte beweging dat in een wetenschappelijk instituut is te raadplegen, niet snel het voorwerp van maatschappelijke controverse zal worden. De omgeving van museum en archief heeft, met andere woorden, op het mogelijk controversiële karakter van historisch erfgoed een sterk neutraliserende uitwerking.

Het tweede verschil is er in gelegen dat musea en archieven weliswaar publieke instellingen zijn, maar dat hun collectie zich niet in de publieke ruimte bevindt. Niemand hoeft een museum te bezoeken wanneer daar naar zijn smaak verwerpelijke objecten worden tentoongesteld en niemand is verplicht het NIOD te bezoeken om het daar aanwezige NSB-archief te raadplegen. Voor veel monumenten geldt dat zij niet kunnen worden verwijderd uit hun natuurlijke omgeving, de openbare ruimte. Sterker nog: het ligt in de aard van monumenten besloten dat zij zich in de publieke ruimte bevinden. Hoewel hier uiteraard uitzonderingen op zijn te bedenken, geldt in zijn algemeenheid dat iedereen die zich op straat begeeft, ermee wordt geconfronteerd.

raad voor cultuur raad voor cultuur raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

Dit publieke aspect verscherpt het eventuele controversiële karakter van monumenten en draagt er ook toe bij dat zij aantrekkingskracht kunnen uitoefenen op extreme groepen. Dit is speciaal het geval bij omstreden erfgoed dat afkomstig is uit of verwijst naar de Tweede Wereldoorlog. Voor de belangstelling van rechts-extremistische zijde bestaat in dergelijke gevallen soms bij voorbaat huiver. Ook naar aanleiding van de kwestie Roermond deed de vrees voor ongewenst bezoek zich gelden. Het valt niet te ontkennen dat de mogelijkheid bestaat: er zijn monumenten die de potentie in zich dragen trekpleister te worden voor extreme groepen, zoals zij ook het voorwerp kunnen worden van vernieling of vandalisme. Hoe ernstig dat ook is, toch meent de commissie dat het onjuist zou zijn om de vrees hiervoor te laten doorwerken in het aanwijzingsbeleid voor monumenten. Daarmee sluipen er onzuivere en oneigenlijke argumenten in het beleid en wordt bovendien de deur geopend voor ongewenste pressie. Extreme groepen die een openbare ontmoetingsplaats zoeken, zullen die toch wel vinden, daar hebben zij geen monument voor nodig. De niet uit te sluiten mogelijkheid dat omstreden erfgoed een dergelijke functie krijgt, mag naar de mening van de commissie niet leiden tot een huiverig en terughoudend monumentenbeleid. Het antwoord op een dergelijke situatie ligt in extra waakzaamheid en adequaat optreden van de politie en andere instanties die verantwoordelijkheid dragen voor de openbare orde.

De maatschappelijke context

In beginsel is de inhoudelijke waardestelling van een object vanuit de monumentenwet gezien een zelfstandige procedure met een eigen dynamiek. De wet formuleert de criteria dan ook als tamelijk abstracte, niet persoons- of situatiegebonden criteria. Dat neemt niet weg dat vooral het derde criterium, dat van de cultuurhistorische waarde, ruimte laat voor de wensen en verlangens van maatschappelijke groeperingen. Dit criterium is nader gespecificeerd als ‘de aan een bouwwerk toegekende waarde, gekenmerkt door het beeld dat is ontstaan door het gebruik dat de mens in de loop van de geschiedenis van dat bouwwerk of dat gebied heeft gemaakt’ (parlementaire behandeling onderdeel B: p. 49 monumentenwet 1988 (2001)).

Dit roept de vraag op welke rol de belangen van maatschappelijke groeperingen, i.c. oorlogsslachtoffers alsmede de erfgenamen van kolonialisme en slavernij, in de procedure dienen te spelen. Moeten, om te beginnen, de belangen van oorlogsslachtoffers en hun nabestaanden richtinggevend zijn voor het aanwijzingsbeleid voor monumentaal erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog? Een positief antwoord op deze vraag roept direct een aantal nieuwe problemen in het leven. De belangrijkste kwestie die zich aandient, is of aan alle belangen, emoties en gevoelens van gekwetstheid evenveel gewicht dient te worden toegekend. Dat is duidelijk niet het geval, de belangen van de een wegen zwaarder dan die van de ander. Maar hoe weegt men die en hoe rechtvaardigt men het honoreren van de ene claim en het negeren van de andere? Hiervoor bestaan geen heldere criteria, hoogstens ongeschreven regels. Tussen slachtoffergroepen bestaat er, het is al vaak

raad voor cultuur raad voor cultuur raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

geconstateerd, een hiërarchie en een daarmee samenhangende onderlinge rivaliteit. Deze dynamiek binnen de groep van oorlogsslachtoffers is al een buitengewoon lastige zaak, daar komen de tweede en de derde generatie en de zaakwaarnemers nog bij. Hebben zij dezelfde ‘status’ als degenen die het allemaal nog hebben meegemaakt? En wat als ook andere pressiegroepen hun wensen naar voren brengen en inspraak verlangen?

Dezelfde kwestie speelt ten aanzien van het vergeten erfgoed. Ook hier doet zich het probleem voor dat wij niet elk gevoel van miskennis op dezelfde wijze kunnen of willen respecteren. Als de Molukse gemeenschap te kennen geeft dat zij graag zou zien dat een bepaalde kade in Rotterdam of de loods waar men toentertijd werd opgevangen de monumentenstatus krijgt, dan is het niet moeilijk daar welwillend tegenover te staan. Maar niet alleen de geschiedenis van kolonialisme en slavernij is onderbelicht in het monumentenbeleid. Ons collaboratieverleden is dat eveneens, en dat is een krachtig argument vóór de verheffing van bijvoorbeeld een aantal karakteristieke NSB-graven tot monument. Maar stel dat een groepering van neo-nazi’s daarop zou aandringen.

De commissie ziet in dergelijke netelige kwesties aanleiding om te oordelen dat het aanwijzingsbeleid niet al te vatbaar moet worden voor externe claims, maar in handen moet blijven van de daartoe aangewezen instanties. De uiteindelijke toetsing is die aan de wet. De daarin genoemde criteria dienen niet te worden aangevuld met noties van slachtofferschap en gebrek aan maatschappelijke erkenning, die niet behoren tot de expertise van een instelling als de Raad voor Cultuur.

Dit betekent niet dat op geen enkele wijze rekening gehouden dient te worden met maatschappelijke gevoeligheden. Dat ‘rekening houden met’ zal echter op een andere manier tot uitdrukking moeten komen. Enerzijds in het *signaleren* van mogelijke maatschappelijke gevoeligheden gedurende de procedure, zodat deze in de uiteindelijke politieke besluitvorming kunnen worden meegewogen. Anderzijds in de *toelichting en argumentatie* waarmee de Raad een voordracht vergezeld doet gaan. Hierin kan zonodig worden geanticipeerd op maatschappelijke onvrede waartoe een monumentenaanwijzing aanleiding kan geven.

Is er behoefte aan een algemeen beleidskader?

De commissie heeft, mede op grond van de rapportage en de gevoerde gesprekken, kunnen vaststellen dat niet per definitie alle objecten, die uit een met emotie beladen periode stammen of daaraan herinneren, als even controversieel worden aangemerkt. Zo is er geen reden de gehele categorie van objecten afkomstig uit de periode van de Tweede Wereldoorlog als ‘omstreden’ aan te merken. De toekenning van de monumentenstatus aan erfgoed afkomstig uit de jaren 1940-1945 stuit doorgaans niet op verzet. Integendeel, het ontmoet vaak een zeker enthousiasme dat er pogingen worden ondernomen dit te behouden. De belangstelling voor deze periode uit ons verleden is nog geenszins aan het verflauwen. Ook vanuit de kring van oorlogsgetroffenen komen geregeld verzoeken om nieuwe ‘monumenten’ op te

raad voor cultuur raad voor cultuur raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

richten. Zo werd onlangs aan de gevel van het gebouw waar tijdens de oorlog de roofoank Liro was gevestigd, nog een gedenksteen onthuld. Er is, met andere woorden, geen aanleiding voor een speciale benadering in het aanwijzingsbeleid met betrekking tot al het erfgoed dat afkomstig is uit de periode van de Tweede Wereldoorlog.

Wel valt te overwegen speciale aandacht te besteden aan de categorie van het vergeten erfgoed. Bijvoorbeeld door systematisch na te (laten) gaan in hoeverre bepaalde episodes uit de vaderlandse geschiedenis in het monumentenbestand zijn onderbelicht en of, uit het oogpunt van representativiteit, op deze punten een aanvulling wenselijk is. De Raad zou er op basis van zo'n inventarisatie toe over kunnen gaan om de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan te sporen in het monumentenbeleid tijdelijk een soort van *affirmative action* te voeren, met name ten aanzien van erfgoed dat verwijst naar Nederlands koloniale verleden en de slavernijgeschiedenis.

Conclusies en aanbevelingen

1. Er is geen grond voor een algemeen beleidskader, waarbij in het kader van de toepassing van de Monumentenwet aan de hand van vaste standaarden met bijzondere omstandigheden (maatschappelijke belangen en gevoeligheden) rekening dient te worden gehouden.
2. Daarentegen is het wel van belang dat eventuele controversiële en emotionele aspecten rond de aanwijzing van objecten tot Rijksmonument tijdig van overheidswege worden onderkend. Daarbij kan de rolverdeling tussen de diverse betrokken actoren als volgt worden omschreven:
 - De Raad houdt zich bezig met de inhoudelijke advisering. De waardstelling geschiedt overeenkomstig de monumentenwet en dus binnen doel en strekking van die wet. Bijkomende zaken hebben betrekking op de hierboven geschetste drievoudige context, waarbinnen de monumentenaanwijzing plaatsvindt. Ten aanzien van de problemen die hieruit kunnen voortspuiten – met betrekking tot de dubbele betekenis van het monumentenbegrip, de openbare orde en de belangen van maatschappelijke groeperingen – heeft de Raad een attenderende functie. Tevens verdient het aanbeveling dat de Raad bij mogelijk omstreden voordrachten zelf anticipeert op deze problemen middels een zorgvuldig geformuleerde, goed geïnformeerde toelichting en overwegingen.
 - De bewindspersoon heeft de verantwoordelijkheid voor de uiteindelijke besluitvorming over de toekenning van de monumentenstatus. In die besluitvorming kan hij/zij de door de Raad gesignaleerde potentiële problemen die met de monumentaanwijzing samenhangen, laten meewegen, zoals ook de adviezen van de gemeente (of provincie) worden meegewogen.

raad voor cultuur
raad voor cultuur
raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

3. Gevoeligheden ten aanzien van historisch erfgoed doen zich niet alleen voor ten aanzien van erfgoed dat omstreden is, maar eveneens ten aanzien van erfgoed dat vergeten is. Andere actoren (bijvoorbeeld de Rijksdienst voor de Monumentenzorg of andere partijen die daartoe de opdracht krijgen) kunnen een rol spelen bij de nadere inventarisatie van de categorie vergeten erfgoed, mocht de Raad of de bewindspersoon een dergelijke inventarisatie inderdaad wenselijk achten.

Dit advies heeft de Raad op 10 juni 2004 vastgesteld conform het pre-advies van de commissie ad hoc Monumentaal Erfgoed WO II.

Hoogachtend,

mr. W. Sorgdrager
Voorzitter

drs. R. Berends
plv. Algemeen secretaris